ПОРОГИ

Культурно-політичний місячник для українців у Чехії
POROHY – Kulturně-politický měsíčník pro Ukrajince

№ 5/2026, рік XXXIV | č. 5/2026, ročník XXXIV
Усі випуски часопису "Пороги" знайдете на: **porohy.cz**
facebook.com/PorohyJournal | porohyjournal

Як спільнота стає нацією: історія Софії Русової

8–14 с.

4-13

Хроніки громади; **Критика:** Дисклеймер до українського націоналізму; **Постать:** Як спільнота стає нацією: історія Софії Русової;

14-18

Розмова:"Українські Мурахи": системність, народжена з хаосу війни;

19-22

Колонка в соцмережі: Ганс Петтер Мідттун; **Суспільство:** Інтеграція через розуміння як працює місто.

Дорогі читачі!

Цей номер — про спільноту, яка вчиться краще розуміти саму себе: свою історію, своє місце в суспільстві та власну здатність діяти.

У "Хроніках громади" ми фіксуємо те, з чого насправді складається життя українців у Чехії та контекстів, які виникають навколо діяльності держави Україна, як активного суб'єкта європейської політики.

Окремо звертаємося до теми українського націоналізму. Навколо цього поняття накопичилося надто багато політичних міфів, спрощень і чужих інтерпретацій. Тож спробуємо розібратися, в якому контексті воно сприймається європейцями сьогодні і як нам слід його пояснювати світовому співтовариству.

Говоримо також про інтеграцію — не як про абстрактну вимогу до іноземців, а як про взаємне розуміння того, як працює місто і як людина може стати його повноцінною частиною.

У "Колонці в соцмережі" наводимо рефлексію норвезького військового аналітика Ганса Петтера Мідттуна на побутову дискримінацію українців на польському кордоні.

Матеріал про Софію Русову розповідає історію того, як культурна й освітня праця допомагає спільноті усвідомити себе нацією.

А розмова з "Українськими Мурахами" показує інший бік цієї самої історії: як посеред хаосу війни виникає системність, а окремі люди об'єднуються навколо спільної дії.

Усвідомленого прочитання.
Редакція.

instagram.com/porohyjournal/

facebook.com/PorohyJournal/

Підписатись на друковане видання: www.porohy.cz

Пороги – культурно-політичний часопис для українців у Чеській Республіці.

Виходить 12 разів на рік.
№ 5/2026, рік XXXIV.
Підписано до друку 15. 9. 2026 року.

Ел. пошта: editorial@porohy.cz.
Інтернет-адреса: porohy.cz,
Реєстрація: МК ЧР/7044.

Номер готували: Тетяна Баланда, Олег Баланда.
Художнє оформлення та верстка: Тетяна Баланда.

Використовуються повідомлення пресслужб посольств, інформагентств та ілюстрації з відкритих джерел. За достовірність викладених фактів відповідає автор статті. Редакція має право скорочувати матеріали і не поділяти поглядів автора.

Часопис видається із фінансовою допомогою Міністерства культури Чехії.

Видає: "Українська ініціатива в ЧР", Воцелова 3, Прага 2, ід. номер: 60448296;
Розрахунковий рахунок: 1925774379/0800.

Porohy – kulturně-politický časopis pro Ukrajince v České republice.

Název je odvozen od ukrajinského "porih" – peřej.

Vychází 12 krát ročně.
Číslo 5/2026, ročník XXXIV.
Uzávěrka: 15. 9. 2026.

E-mail: editorial@porohy.cz
Web: porohy.cz
Registrační číslo: MK ČR/7044

Číslo připravili: Teťana Balanda, Oleh Balanda.
Art directorka a redaktorka: Teťana Balanda.

Používáme tiskové zprávy velvyslanectví, informačních agentur a ilustrace z otevřených zdrojů. Za pravdivost uvedených informací je zodpovědný autor článku. Redakce může krátit text a neshodovat se s názory autora.

Časopis vychází s finanční podporou Ministerstva kultury ČR.

Vydává: Ukrajinská Iniciativa v ČR, z.s., Vocelova 3, Praha 2, IČO: 60448296,
Číslo účtu: 1925774379/0800.

Напис на меморіалі радянським воїнам на Ольшанському кладовищі в Празі, який актуалізував активіст Отакар ван Ґемунд. 8 травня 2026. Світлина: Spolek Kaputin

Зміст

Хроніки громади 4

Критика 6
Дисклеймер до українського націоналізму

Постать 8
Як спільнота стає нацією: історія Софії Русової

Розмова 14
"Українські Мурахи": системність, народжена з хаосу війни

Колонка в соцмережі 19
Ганс Петтер Мідттун: "Я не розумію Польщі — і не впевнений, що вона сама себе розуміє"

Суспільство 20
Інтеграція починається з розуміння того, як працює місто

Уряд Чехії розривається між підтримкою України та вимогами коаліційних партнерів.

Чеський уряд не має чіткої спільної позиції щодо підтримки України. Коаліційна SPD виступає проти будь-якої допомоги Києву, тоді як представники провідної партії ANO роблять суперечливі заяви — від категоричного заперечення участі Чехії у військовій підтримці України до демонстрації вже наданої допомоги.

Прем'єр Бабіш неодноразово наголошував, що його уряд "захищає інтереси чеських громадян", а слова "Україна" немає у його урядовій програмі. Водночас нещодавно він заявив, що Чехія допомагає Україні найбільше і поставила їй половину всіх 155-мм снарядів. Однак ця теза має важливе уточнення: снарядна ініціатива була започаткована попереднім урядом, а більшість її фінансування забезпечували інші держави. Нинішній кабінет Бабіша коштів до неї не додає.

Тим часом проросійська пратія SPD послідовно виступає проти допомоги Україні. Партія нещодавно критикувала міністра закордонних справ Петра Мацінку за виділення близько 140 млн крон на українську ППО та погрожувала блокувати подальші урядові законопроєкти.

Політолог Карлового університету Алеш Міхал вважає таку політику наслідком суперечностей усередині електорату ANO. За його словами, приблизно половина виборців партії підтримує допомогу Україні, інша половина — виступає проти. Водночас виборці SPD майже одностайно заперечують її.

Експерти попереджають, що така непослідовність може зашкодити міжнародній репутації Чехії. Постійна зміна заяв різних представників уряду, на думку Міхала, створює враження, що Прага не має єдиної зовнішньополітичної позиції. Це може зробити Чехію менш передбачуваним і, відповідно, менш надійним партнером для інших держав. ■

28.7.26 | Seznam Zprávy

У Чехії вшанували 58-мі роковини окупації Чехословаччини.

21 серпня в Празі перед будівлею Чеського радіо на Виноградській вулиці представники чеської держави вшанували 58-му річницю окупації Чехословаччини військами Варшавського договору. Вінок до меморіальної дошки поклав міністр оборони Чехії Яромір Зуна разом із начальником Генерального штабу Збройних сил Чехії генерал-лейтенантом Мирославом Главачем. Про це повідомило Міністерство оборони Чехії.

Вторгнення розпочалося вночі проти 21 серпня 1968 року. До окупації долучилися війська Радянського Союзу, Польської Народної Республіки, НДР, Угорщини та Болгарії. Вторгнення поклало край Празькій весні — спробі реформувати комуністичний режим і створити так званий "соціалізм із людським обличчям".

Одним із головних осередків опору стало Чехословацьке радіо. Попри спроби окупантів придушити мовлення, радіостанція продовжувала інформувати населення про події. Саме біля її будівлі радянські військові зіткнулися з неозброєними демонстрантами. До кінця 1968 року вторгнення забрало життя 137 людей, близько 500 отримали тяжкі поранення, ще сотні — легкі.

Окупація мала довготривалі наслідки. До 26 серпня 1968 року на території Чехословаччини перебувало близько пів мільйона окупаційних військ у складі 27 дивізій. Після подальших переговорів цю кількість скоротили до 75 тисяч, решта окупаційних підрозділів залишила країну до початку листопада 1968 року.

На території Чехословаччини залишилася Центральна група радянських військ зі штабом у Міловицях, чисельністю на рівні армійського корпусу. Радянські війська залишалися в Чехословаччині до 1991 року. ■

21.8.26 | mocr.mo.gov.cz

День Незалежності України в столиці Чехії розпочався молитвою і загальнонаціональною хвилиною мовчання, під час якої над Прагою пролунав "Дзвін Свободи".

У дворику Клементинума, поруч з Карловим мостом, звідки видно дзвіницю було проведено символічну молитву за Україну, а під час хвилини мовчання на честь усіх Героїв, які віддали своє життя за свободу і незалежність нашої держави, пролунав "Дзвін Свободи" як символ нашої незламності, пам'яті та віри в Україну.

Цей символічний дзвін був створений як знак солідарності з Україною та нагадування про високу ціну свободи.

Дзвін Чехії подарували Нідерланди, урочисте освячення відбулося минулого року за участю королеви Нідерландів Максими та президента Чехії Петра Павела. Він є унікальним: був відлитий у відомій королівській ливарні дзвонів у Нідерландах з переплавлених уламків російського 122-мм снаряда та ракети С-300, привезених з України, та містить написи чеською, нідерландською і українською мовами "Стійте у свободі та не підкоряйтеся знову ярму рабства". Дзвін важить 220 кг, має діаметр 69 см та основний тон D2. З минулого року дзвін знаходиться у костелі Найсвятішого Спасителя.

"Це дуже емоційний і зворушливий момент: вперше в Празі, взагалі в Європі, в самому її серці пролунав "Дзвін Свободи", — сказав посол України в Чехії Василь Зварич.

Він зазначив, що день відновлення Незалежності нашої держави – не просто один з днів у календарі, це те, що глибоко в серці, це те, що надихає продовжувати боротьбу за свободу. Україна показує всьому світу, що цінності – це не лише слова, що незалежність – не є даністю, що їх треба відстоювати та захищати щодня кожен на своєму місці, а інколи й віддати за них своє життя. Надихає те, що Україна в цій боротьбі не сама, поруч з нею друзі, об'єднані спільними центрами свободи та демократії, проти чого не встоїть жоден агресор, жоден тоталітарний режим, підкреслив посол. ■

24.8.26 | Укрінформ

У Польщі невідомі хакери поширили серію фейкових матеріалів про нібито нові територіальні претензії Варшави до Чехії.

За даними польського видання CyberDefence24.pl, кампанія могла мати на меті погіршення чесько-польських відносин. Про неї 18 серпня повідомив чеський портал iDNES.cz із посиланням на польських кібербезпекових експертів.

Зловмисники атакували сайт радіостанції PiK Radio з Бидгоща, замінивши опублікований там матеріал фальшивою статтею. У ній стверджувалося, що Польща нібито планує домогтися передачі їй близько 638 гектарів чеської території. PiK Radio публічно відмежувалося від публікації.

Для створення ефекту правдоподібності автори кампанії також підробили чеський новинний сайт, стилізований під iROZHLAS.cz — новинний портал Чеського радіо. На ньому поширювали фальшивий документ, нібито виданий МЗС Польщі, з вимогою змінити державний кордон. Документ був написаний переважно чеською мовою, а кілька останніх слів — польською, що, на думку CyberDefence24.pl, може свідчити про використання ШІ.

Окремо зловмисники створили фальшивий акаунт чеського посла в Польщі. Від його імені поширювалося відео із заявами проти польських територіальних вимог. Зображення дипломата було створене за допомогою ШІ. Відео набрало близько 10 тисяч переглядів. У коментарях на нього відповідав інший фальшивий акаунт — нібито заступника міністра закордонних справ Польщі. Обидва профілі були створені лише за кілька місяців до кампанії.

Фейкова історія використовувала реальний територіальний спір. Йдеться про 368 гектарів, які у 1958 році після коригування кордону відійшли Чехословаччині. Польща тривалий час домагається врегулювання цього питання. У лютому 2026 року його обговорювали у Варшаві міністри закордонних справ обох країн.

Таким чином, реальна суперечка стала основою для значно перебільшеної та сфабрикованої історії про нібито нові польські територіальні претензії. ■

18.8.26 | Пороги

Чехи дають на допомогу Україні дедалі більше грошей, кажуть організатори зборів.

Попри "втому від війни" та розмови про можливе завершення бойових дій, у Чехії продовжують зростати благодійні збори на підтримку України. Великі й менші організації повідомляють про рекордні або суттєво більші надходження, водночас застерігаючи: успіхи України на фронті не означають, що потреба в допомозі зникла.

Громадська ініціатива Dárek pro Putina очікує цього року зібрати близько 440 млн крон. Минулого року її збори становили 380 млн. "*Шороку ми зростаємо*", — розповів Novinky.cz організатор ініціативи Мартін Ондрачек. Зібрані кошти переважно спрямовують на озброєння та військове обладнання для України.

Зростають і надходження до менших організацій. Koridor UA, яка закуповує для України медичні та будівельні матеріали, а також допомагає відновлювати пошкоджені будинки й школи, за перші сім місяців року зібрала 750 тисяч крон. За аналогічний період минулого року ця сума становила 350 тисяч.

За словами організаторів, найбільші хвилі пожертв виникають не після українських військових успіхів, а після російських ударів по Україні або політичних заяв, які сприймаються як загроза подальшій підтримці Києва. Різке зростання внесків, зокрема, спричинила публічна сварка Володимира Зеленського з Дональдом Трампом у Білому домі у лютому 2025 року. Після неї надходження до "Подарунка для Путіна" зросли вдесятеро.

Організатори також відзначають реакцію чеського суспільства на внутрішню політику. Зняття українського прапора з будівлі Палати депутатів після обрання Томіо Окамури її головою також спричинило нову хвилю пожертв.

"*Що довше триває війна, то більше людей розуміє: щоб Україна встояла і відкинула російські війська, їй потрібна зброя*", — підсумовує Ондрачек. ■

11.8.26 | Пороги

У Празі оштрафували активіста за спробу актуалізації напису на пам'ятнику радянським солдатам.

Активіста Отакара ван Ґемунда оштрафували на 20 тисяч чеських крон за зміну напису на меморіалі радянським воїнам на Ольшанському кладовищі в Празі. Рішення ухвалив адміністративний орган Праги 3, а не суд. Підставою стала стаття чеського закону про військові поховання.

8 травня 2026 року ван Ґемунд, пов'язаний із громадською ініціативою Kaputin, розмістив на пам'ятнику власну табличку поверх оригінального напису. Вона нагадувала, що СРСР і нацистська Німеччина у 1939 році спільно розпочали поділ та окупацію частини Європи, а вже у 1941–1945 роках воювали між собою. Оригінальна табличка при цьому не була пошкоджена: нову конструкцію закріпили двостороннім скотчем, а наступного дня її прибрали.

Саме втручання у "символічну площину" пам'ятника адміністративний орган розцінив як порушення. На думку чиновників, меморіал має не тільки матеріальне, але й символічне значення, а тому самовільна зміна його напису є втручанням у його призначення.

Рішення викликало суперечливу реакцію. Мер Праги 3 Міхал Вронський заявив, що не погоджується зі штрафом, хоча підкреслив: його винесли чиновники, які здійснюють державне адміністрування, а не представники місцевої політичної влади. Представники TOP 09 і STAN заявили про готовність зібрати кошти для сплати штрафу.

Ситуація привернула увагу не стільки розміром покарання, скільки питанням про те, де проходить межа між охороною військового поховання та захистом історичного наративу, закладеного в меморіалі. Напис на Ольшанському кладовищі прославляє Червону армію як визволительку слов'янських народів, водночас не згадуючи про радянсько-нацистський пакт 1939 року, окупацію Польщі та країн Балтії чи повоєнне встановлення комуністичних режимів у Центральній Європі. ■

17.8.26 | FORUM 24

ДИСКЛЕЙМЕР ДО УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

Проблема починається одразу з перекладу. Слово "націоналізм" у Празі, Варшаві чи Берліні звучить зовсім не так, як у Львові чи Києві. І це точно не тому, що українці його неправильно зрозуміли.

У Центральній Європі його часто воліють не використовувати в звичному для українців сенсі, надаючи перевагу іншим означенням: "народ", "власт", "патріотизм" — залежно від країни. Причина наступна: XX століття добряче зіпсувало репутацію націоналізму як ідеології. Німецькі нацисти та інші європейські крайні праві перетворили "націю" на інструмент ієрархії: мовляв, є люди кращі, є гірші, а деяких, очевидно, взагалі краще кудись подіти. Тож у масах домінує стереотип, що люди, котрі називають себе націоналістами (або яких так називають), миттєво асоціюються з радикалами, екстремістами та іншими силами, котрі заперечують базові права людини.

Але обиватель, узагальнюючи, втрачає одну деталь: український націоналізм виникав зовсім не як ідеологія вже наявної імперської держави, покликаної обґрунтувати її домінування. Скоріше навпаки: він зародився як ідеологічний аспект боротьби народу за право на власну державу, запеклої боротьби проти імперій та диктатур. Нівелювати різницю між нацизмом і націоналізмом — це наче не відрізняти Арктику від Антарктики.

Росія ж цілеспрямовано працювала над тим, щоб означення "націоналіст" асоціювалося з чимось маргінальним, локальним та первісним: через персоніфікацію руху ("бандерівці"), класову боротьбу ("буржуазні націоналісти"), проводячи знак рівності між нацизмом і націоналізмом та граючись повоєнними фобіями Заходу. Але варто згадати, що національні рухи масово поширилися в Європі в XIX столітті, а революції 1848 року, відомі як Весна народів, стали одним із ключових моментів їхнього розвитку. Для багатьох бездержавних народів ці рухи були відповіддю на політичне підпорядкування імперіям.

Тому порівнювати український національний рух XIX–XX століть із німецьким націонал-соціалізмом — просто абсурдно, хоча б тому, що в Німеччині це була ідеологія легальної партії, допущеної до політичної боротьби, а в українському випадку — рух за національне визволення, з різним рівнем політичної залученості, а на більшій частині сучасної України — взагалі в умовах заборони всього українського.

Для бездержавного або підпорядкованого народу націоналізм часто був і залишається рухом за політичну емансипацію. Чеська соціологічна енциклопедія (Sociologická encyklopedie) зазначає, що націоналізм особливо виникає і посилюється в ситуаціях, коли один народ перебуває під владою або зазнає обмежень з боку іншого.

Для українського національного руху першої половини XX століття головною ідеєю було об'єднання українських земель у межах незалежної української держави. Цілком логічне прагнення, коли твої етнічні території розділені між сусідами. Навіть після відновлення незалежності у 1991 році не всі етнічні землі, де мешкали українці, повернулися під владу Києва. Досі Стародубщина і Кубань — Росія; Берестейщина — Білорусь; Холмщина, Підляшшя, Надсяння й Лемківщина, Західна Бойківщина — Польща; Пряшівщина і частина Закарпаття — Словаччина; частини Буковини й Мармарощини — Румунія; Придністров'я — Молдова; мадяризовані греко-католицькі єпархії на території Угорщини тощо.

На це кожен сусід має свою історичну відповідь. Зазвичай вона починається словами: "Але ці землі століттями належали нам". І це справді сильний аргумент. Для XIII століття.

Але після Французької революції Європа поступово виробила інший принцип: держава — це вже не приватна власність династії, яку можна передавати разом із замком, короною та кріпаками. Джерелом її леґітимності стає спільнота людей, що проживають на її території. У XIX–XX століттях європейські народи один за одним отримують власні держави. Справді, абсолютна більшість сучасних європейських держав, особливо в Центральній та Східній Європі, утворена за принципом національної республіки.

Українці теж спробували.

Українська революція 1917–1921 років закінчилася поразкою. Українська держава зникла, а її території знову опинилися під владою сусідів. І тут є важлива різниця між українським та імперським поглядом на історію: для імперії минуле часто доводить право володіти територією; для згуртованої спільноти — нації — минуле доводить, чому їй потрібна власна держава.

Сучасна Україна поважає міжнародне право, не висуває територіальних претензій до своїх сусідів. Але деякі її сусіди, котрі неодноразово прагнули розширити свої кордони за рахунок України, вбачають загрозу в суверенітеті держави, яка декларує своє природне прагнення жити.

Але українцям немає чого соромитися своєї історії. Розвіюючи радянські історичні міфи, українці дуже поступово починають усвідомлювати справжню цінність своїх історичних постатей, культурних, громадських і військових діячів, котрі декларували право народу на власний шлях попри катастрофічність навколишніх умов.

Нагадаємо: лише в XX столітті українські політичні та військові рухи неодноразово вступали у збройну боротьбу за державність і національне визволення — з російськими, польськими, німецькими та угорськими силами. Саме тому українці шанують не лише теоретиків, а й практиків. Інша справа, якою є пам'ять про них для ворогів. Для поляків це історія відплати за їхні намагання побудувати національне польське суспільство в кордонах мультиетнічної Другої Речі Посполитої. Для росіян — небезпечний приклад опору підкореного народу. Обидві держави використовують цю пам'ять як зброю. У чеському середовищі — досі не до кінця подоланий штамп радянської історіографії, успадкований ще з часів окупації Чехословаччини й сьогодні активно підсилюваний російською пропагандою. А для німців — дратівливе нагадування про їхній власний крах.

Історія, як бачимо, рідко буває настільки люб'язною, щоб дозволити всім сторонам користуватися одним словником, не образивши жодної зі сторін. Але читачеві варто пам'ятати: українську історію не можна вивчати об'єктивно, якщо дивитися на неї виключно очима її сусідів.

Варто пам'ятати просту річ: український націоналізм виник не з питання "як нам підкорити інших?", а з бажання зберегтися й не бути поглинутими. Це явище варто розглядати крізь рамку антиколоніальної боротьби народу, який століттями жив без власної держави. Різниця принципова. ■

Олег Баланда

> ***Після Французької революції Європа поступово виробила інший принцип: держава — це вже не приватна власність династії, яку можна передавати разом із замком, короною та кріпаками. Джерелом її леґітимності стає спільнота людей, що проживають на її території.***

Як спільнота стає нацією: історія Софії Русової

Політичний суверенітет можна задекларувати за один день, а державні інституції побудувати за кілька років. Проте модерна нація — це щось значно складніше, ніж кордони чи урядовий апарат. Це спільнота громадян, здатних усвідомлювати себе єдиним цілим і діяти в ім'я спільного блага. Нація не виникає в мить історичного зламу; її протягом років створюють люди, які формують мову, культуру, історичну пам'ять, пресу, науку, громадські організації та, зрештою, школу.

Окреме місце серед видатних діячів українського націєтворення посідає Софія Русова. Вона народилася в родині, яку в етнічному чи мовному сенсі важко назвати українською. Її батько, Федір Ліндфорс, мав шведське коріння, а мати, Ганна Жерве, походила з аристократичного французького роду гугенотів, які свого часу втекли з Франції через переслідування протестантів. Сама Софія у своїх спогадах прямо констатувала: "Народилася я в сім'ї російській". Побут родини в Олешні на Чернігівщині був російсько- та французькомовним, а виховання велося в класичних дворянських традиціях.

І все ж саме ця дівчинка з дворянського маєтку стала однією з найпослідовніших будівничих української освіти, культури та політичного життя. Її особиста траєкторія ставить перед нами фундаментальне питання: що саме змушує людину, яка не народилася в українській національній спільноті, стати її свідомою частиною?

Постать Софії Русової цікава для дослідження як приклад особистої трансформації. Але окрім цього її досвід є унікальною оптикою, через яку можна простежити, як культурна окремішність переростає в політичний вибір. Ставши українкою завдяки власному свідомому вибору, вона присвятила життя вирішенню значно масштабнішого завдання: як зробити так, щоб українська ідентичність безперервно відтворювала себе в наступних поколіннях?

Вибір ідентичності як інтелектуальний аспект

Дитинство Софії Ліндфорс минало в Олешні на Чернігівщині, у середовищі, яке за всіма формальними ознаками мало сформувати з неї класичну російську дворянку або ж витончену європейську космополітку. Тут читали паризькі часописи, вивчали класиків, а французька гувернантка мадам Андре ревно оберігала вихованку від контактів із місцевими дітьми, час від часу гидливо кидаючи в бік селянського побуту: "Quel sale pays, quelle ignorance!" ("Який брудний край, яке неуцтво!").

Здавалося б, життєвий сценарій дівчинки наперед визначений імперським середовищем. Проте ідентичність не є автоматичним наслідком походження чи мови, якою людина вимовляє перші слова. Справжнє національне самовизначення Софії почалося з глибокого гуманістичного імпульсу та інтелектуального бунту проти дворянського консерватизму.

Перші живі уроки соціальної чутливості вона отримала не від книг, а спостерігаючи за батьком. У рік скасування кріпацтва (1861) Федора Ліндфорса обрали мировим посередником. Мала Софія здивовано розглядала селянських старшин із медалями на ланцюжках, які годинами обговорювали з її батьком особливості нових правових відносин. Цей досвід виховав у ній повагу до простої людини та відчуття обов'язку перед тими, на чиїй землі жила її родина.

Переїзд до Києва та навчання у Фундуклеївській гімназії лише загострили внутрішній пошук. Софія закінчила навчання із золотою медаллю, написавши випускну роботу про іспанського короля Філіпа II. Вона грала на фортепіано по п'ять-шість годин на день, так що її вчитель зрештою відмовився від лекцій, заявивши, що більше нічого не може її навчити. Попри зовнішній успіх, світські розваги та легкі флірти викликали в неї розчарування. Вона потопала в бібліотеці свого дядька в Олешні, зачитуючись Руссо, Вольтером, Гете і Шиллером, шукаючи "вищого інтелектуального змісту".

Будинок Ліндфорсів до ремонту. Початок XX ст., с. Олешня

Цей зміст почав розкриватись через українське середовище, зокрема в колі сімей Михайла Старицького та Миколи Лисенка. Русова згадує: "*З цією новою знайомістю у наше родинне життя вперше вступив свідомий український елемент. Вступив, але не запанував одразу*". Процес усвідомлення вимагав часу й особистих зустрічей.

Остаточний злам стався завдяки Олександру Русову. Саме він, як писала Софія, "*перший відкрив мені красу української народньої поезії, заговорив до мене українською мовою і без довгих промов та пояснень збудив у мене ту любов до нашого народу, що вже ніколи не покидала мого серця*".

Люди, які творили український культурний простір

У мемуарах Софії Русової "Мої спомини" українське відродження останньої третини XIX століття постає як цілісна мережа людей, пов'язаних особистими й громадськими зв'язками. Русова бачила цей процес зсередини: значна частина українського культурного життя проходила буквально через її дім. Осередком цієї мережі у Києві 1870-х років стала квартира сестер Марії та Софії Ліндфорс. Тут збиралися діячі "Старої громади": Михайло Драгоманов, Володимир Антонович, Федір Вовк, Павло Житецький, Михайло Старицький, Павло Чубинський. Поряд із теоретичними розмовами виникали цілком практичні справи — дитячі садки, видання книжок, збір коштів на громадські потреби. Одним із найяскравіших епізодів стала перша подорож Софії та Олександра Русових до Праги у 1875 році. За дорученням київської "Громади" молодому подружжю випала місія підготувати й видати повного "Кобзаря" Тараса Шевченка, зокрема тексти, заборонені російською цензурою. У тій самій подорожі Русову вразили чеські школи навіть у віддалених гірських селах: для неї вони були наочним доказом того, як національна освіта здатна витримувати тривалий зовнішній тиск.

Особливе місце в цій історії посідав Микола Лисенко. Для Русової він був не просто видатним композитором: саме театральна робота Старицького й Лисенка стала одним із перших шляхів, якими сестри Ліндфорс увійшли в українське коло. У спогадах вона писала, що Лисенко "*любив музику, любив Україну, і це останнє почуття перемагало перше*". Повернувшись після навчання в Лейпцизькій консерваторії, він віддався збиранню й гармонізації українських пісень, писав на українські тексти й відмовлявся пристосовувати їх до вимог російської сцени. Його помешкання Русова згадувала як своєрідне "вогнище", де в часи переслідувань українці знаходили підтримку, слухали музику й набиралися віри в майбутнє. Так культура переставала бути лише етнографічним зацікавленням і ставала способом гуртування людей.

Русова сама брала участь у постановках "Чорноморського побуту" та "Різдвяної ночі". У її пам'яті процес українського національного відродження виникав просто в помешканні сестер Ліндфорс: Старицький запропонував використати простору залу для вистав, Лисенко додав музику — і, як пише Русова, "закипіла робота". Так навколо театру буквально формувалося живе українське середовище. Особистим символом цієї близькості став весільний дарунок Лисенка у 1874 році — присвячена Софії рапсодія на тему народної пісні "Ой глибокий колодязю, золотії ключі".

Від культури до політичної нації

Культурне самоусвідомлення поступово ставило перед українським рухом наступне питання: хто і як представлятиме інтереси цієї спільноти в політичному житті? У спогадах Русової цей перехід особливо добре видно через людей, яких вона знала особисто. Серед них — Михайло Драгоманов, Борис Грінченко та Євген Чикаленко.

Серед учених і громадських діячів того часу Михайло Драгоманов був для молодої Русової особливо близькою і зрозумілою постаттю. Вона згадувала його молодим, надзвичайно талановитим, популярним серед студентства, веселим і дотепним; він бував у Старицьких, приходив на вистави, а згодом став посадним батьком на весіллі Софії та Олександра Русових. Водночас саме в ньому, за її словами, "на науковому ґрунті вже зростала політична думка". Згодом ім'я Драгоманова стало настільки пов'язаним із політичним напрямом українського

руху, що його боялися голосно вимовляти. Вплив на Русову був тривким і практичним. Уже пізніше, пояснюючи власну готовність співпрацювати з російськими освітніми товариствами, якщо це давало людям доступ до знань, вона прямо писала: "Вірна заповітам Драгоманова, я завжди поділяла цю останню думку". Саме ця позиція — поєднати українську мету з прагматичною щоденною працею — стала однією з важливих ліній її власного світогляду.

Саме на цьому ґрунті в "Моїх споминах" виникає гострий контраст із Борисом Грінченком. Русова визнавала його великий вплив на українське освітнє середовище, але водночас добре пам'ятала його безкомпромісність. Її готовність користуватися навіть російськомовними освітніми можливостями там, де українських інституцій ще бракувало, Грінченко сприймав як небезпечний компроміс. Русова писала, що він "не прощав мені ніколи мого, як він казав, москвофільства" і вбачав у її дружніх контактах із російською інтелігенцією зраду українській справі. Ця суперечка добре показує внутрішню напругу самого руху: як діяти в умовах, коли власних шкіл, книжок, коштів і кадрів ще недостатньо? Для Грінченка відповіддю була послідовна розбудова саме українського мовного й освітнього простору; для Русової — та сама мета, але з більшою готовністю до тактичних компромісів.

Поряд із мовою та освітою формувався ще один необхідний простір — українська преса. Євген Чикаленко став символом створення щоденного українського інформаційного простору завдяки меценатству. Про нього в мемуарах Русової згадується дивовижний факт: навіть неграмотний сусід Чикаленка не пошкодував заплатити за празьке видання "Кобзаря" 25 карбованців — суму, за яку тоді купували десятину поля. Розуміючи силу друкованого слова, Чикаленко фінансував щоденну газету "Рада". Газета створювала унікальне середовище, де люди по всій країні отримували можливість щодня читати про власні проблеми, суспільне життя та політику рідною мовою. "Рада" входить і у її власну біографію, запросивши Русову представляти українську пресу на всесвітньому з'їзді преси в Брюсселі й забезпечила її матеріалами для цієї поїздки. Для людини, яка ще кілька десятиліть перед тим бачила, як українські книжки ховали від цензора й друкували за кордоном, сама поява українського щоденного інформаційного видання стала принциповою зміною. Преса робила те, чого не могли зробити окремі гуртки: щодня з'єднувала розпорошених людей спільною мовою розповідаючи про проблемами суспільства і політичного життя. Те, що раніше передавалося через особисті знайомства, листи й невеликі громади, тепер могло регулярно доходити до тисяч читачів. Так національна справа виходила з приватних квартир і громадівських кіл у ширший суспільний простір.

Повернення власної історії

У спогадах Русової наступний етап процесу національного відродження був пов'язаний із необхідністю повернути Україні власну історію. Спільнота, яка вже почала усвідомлювати окремішність своєї мови й культури, має перестати бачити власне минуле як регіональний сюжет чужої імперії. Найвиразніше цей фундаментальний етап уособлював Михайло Грушевський зі своїм magnum opus — "Історія України-Руси".

Грушевського Русова описує без зайвого патосу — як живого учасника того самого середовища, у якому діяла й вона сама. Але значення його праці оцінює дуже високо. В її формулюванні він "*мав у своїх руках ту ясну наукову правду про Україну, якої страхаються низькі, підлі її окупанти*". Для Русової історична наука тут уже не була суто академічною справою: вона давала українцям право бачити власне минуле як самостійний процес, а не як додаток до історії імперії.

Особливо виразно ця довіра до історика проявилася навесні 1917 року, коли Грушевський повернувся із заслання до Києва і став на чолі Центральної Ради. Русова згадувала конкретну сцену — натовп людей, що вітав ученого біля колишнього Педагогічного музею. Для неї це був момент, коли накопичене десятиліттями знання про Україну раптом мало перейти в практичне державотворення: "*Це був великий момент, коли М. Грушевський вступив до мешкання Центральної Ради (бувший Педагогічний Музей на Володимирівській), як намічений її голова. Великий натовп українців його вітав, і на вулиці й у великій залі*".

Портрет Софії Русової. Прага, 1930-ті.

У цій сцені відчувається величезна довіра до людини, яка знала минуле України й тепер мала допомогти будувати її майбутнє.

Саме тому подальше зіткнення з революційною реальністю Русова описує так болісно. Державотворення швидко показало, що історичне знання саме по собі не створює дієздатних інституцій. Один із найсильніших висновків її мемуарів звучить майже як заперечення попередньої віри:

> *Писати історію одне, а творити історію зовсім щось інше. А зрештою — і найкращий архітект не збудує доброї будівлі, коли не має відповідного будівельного матеріялу*

Проблемою ставав уже не брак ідей, а підготовленість самого суспільства — кадрів, громадянських навичок, відповідальності й здатності підтримувати власні інституції.

І тут оптика знову повертається до самої Русової. Відразу після роздуму про "будівельний матеріал" вона пише, що в Центральній Раді працювала передусім в освітніх справах: "*Скрізь залунало гасло: рідна мова в рідній школі! Скільки за нього бились з царизмом, а тепер наша воля його реалізувала в життю. Закипіла праця*". Для Русової відповідь на слабкість держави дедалі чіткіше лежала саме тут: політичний суверенітет потребував людей, здатних ним користуватися. Мову, історичну пам'ять і громадянську відповідальність треба було не лише вибороти, а передати далі — наступному поколінню.

Але хто передасть усе це наступному поколінню?

Власний досвід Русової показував головну вразливість українського відродження останньої третини XIX століття. Значна частина його здобутків існувала у вузькому середовищі інтелектуальних гуртків, приватних квартир, "Старої громади" та особистих листувань. Невелике коло родин могло створювати книжки, музику, наукові праці й політичні ідеї, але мільйони селян Чернігівщини, Поділля чи Київщини залишалися поза цим середовищем і щодня жили всередині імперської системи освіти та культури.

Звідси постає центральне для Русової питання: як зробити так, щоб здобутки невеликої інтелектуальної меншості не зникли разом із нею? Хто забезпечить, щоб діти селян почули Лисенкову пісню, прочитали українську книжку й сприймали власну історію не як щось чуже? Хто перетворить ці напрацювання інтелектуальної еліти на досвід наступних поколінь?

Дитина не народжується громадянином із готовою національною самосвідомістю. Її ідентичність формується в середовищі, де вона вимовляє перші слова, вчиться читати й отримує перші уявлення про світ. Для Русової це було не абстрактне положення, а висновок із власного життя: вона сама виросла в російсько- та французькомовному дворянському домі й лише згодом свідомо відкрила для себе українську культуру. Саме тому в педагогіці вона так послідовно наголошувала на силі рідної мови: "*Рідна мова у вихованні й освіті — то є найкращий інтимний провідник думок, почувань, вражень. От через що першою свідомою вимогою задля справедливого психологичного задоволення нації є вимога національної школи*".

Педагогиня Софія Русова

Так питання, поставлене на початку її власного шляху, набуло інституційної відповіді. Творців культури було замало, якщо їхні здобутки не переходили до наступного покоління. Лисенко міг написати музику, українські видавці — надрукувати книжку, історики — повернути суспільству його минуле. Але потрібне було місце, де все це ставало частиною повсякденного досвіду дитини. Для Русової таким місцем була школа.

До педагогіки вона прийшла ще в юності. Русова згадувала, як свідомо відмовилася від можливості музичної кар'єри, поставивши собі питання: "А люди? Чи не треба спочатку для них послужити?" — і "зреклася мистецтва, взялася за школу". Її шлях, щоправда, не був прямолінійним: вона не раз залишала педагогічну працю, шукала себе в інших заняттях, але, за її власними словами, життя знову повертало її до тієї самої педагогіки. Саме тому школа в її концепції постає не сухим набором методик, а способом формувати майбутню людину й громадянина.

Для Русової школа поставала серцем і фундаментом майбутньої держави. "*У народа, що живе вільно, є дві святині: власна школа й власне військо*, — писала вона. — *Школа дає зброю проти злиднів, проти приниженого стану серед других народів; військо — то певна оборона незалежності й волі народу*".

Першим і наріжним каменем цієї системи було навчання рідною мовою. У часи, коли імперські структури намагалися знівелювати національні відмінності, Русова бачила в материнському слові не лише політичний символ, а природне середовище дитячого мислення. Тому будь-які спроби механічно впроваджувати двомовність (утраквізм) в освітній процес вона відкидала з безкомпромісною різкістю, називаючи утраквістичну школу "педагогічним нонсенсом" та "життєвим злочином, яким жартувати не слід". Для неї справжній розвиток інтелекту починався там, де дитина могла пізнавати світ мовою, якою природно мислила й відчувала.

Водночас модель Русової кардинально відрізнялася від поширених тоді концепцій державної школи як інструменту політичного тиску та ідеологічної дресури. Її національна школа будувалася на засадах свободи й дитиноцентризму. Педагогиня категорично виступала проти спроб перетворити навчальний заклад на фабрику з виробництва слухняних виконавців: "*Завданням школи є не випускати зі своїх стін одноманітних горожан — наче такими ж серіями, як*

авто з заводу Шкоди або Форда. Ні, усе багатство нації в людях, в особах, усе життя її в вільному розвиткові усіх здібностей її громадян".

Школа мала шанувати унікальну особистість кожного вихованця й допомагати його талантам проявитися та розвинутися. У центрі навчання для Русової стояла дитина, а не диктат учителя чи урядової програми. Звідси три фундаментальні освітні принципи: активність, індивідуалізація та соціалізація. Навчальний процес мав перетворитися з пасивного зазубрювання на живу діяльність, на "активну школу, яка, як вулик, уся повна праці дітей".

Водночас свобода особистості не означала ізоляції від інших. Через соціалізацію та шкільне самоврядування дитина мала вчитися співпраці, солідарності й відповідальності за спільне благо. Русова прагнула виховати не просто носія української мови, а свідомого громадянина з витривалою волею, характером і розумінням потреб суспільства. Вона писала, що українському народові потрібні "міцні духом діячі, потрібні особи з міцним характером і ясним розумінням народного життя, науково освідомлені про його потреби". У цій точці її педагогіка безпосередньо з'єднувалася з політикою: держава могла бути стійкою лише настільки, наскільки стійкими й відповідальними були її громадяни.

Від школи до держави: 1917–1921

Лютневий злам 1917 року для Русової став моментом, коли десятиліття культурної й освітньої роботи раптом отримали можливість перейти в державну практику. Напівлегальні гуртки, недільні школи, приватні товариства, часописи й громадські організації більше не мусили лише захищати простір української культури — тепер із них належало будувати інституції. На чолі політичного процесу стали Михайло Грушевський, Володимир Винниченко та Симон Петлюра, а для самої Русової цей перелом мав дуже конкретний зміст. Її обрали делегатом Українського національного конгресу від освітніх організацій Києва; згодом вона увійшла до складу Української Центральної Ради й отримала запрошення від першого генерального секретаря освіти Івана Стешенка. Русова обійняла посаду керівника департаменту дошкільного виховання та позашкільної освіти. Те, про що десятиліттями сперечалися в приватних квартирах і громадівських гуртках, тепер треба було перетворювати на систему.

Українську школу більше не потрібно було лише захищати від імперського тиску — її належало створити як державну систему. Масштаб змінився радикально: замість окремих ініціатив треба було готувати вчителів, писати підручники, відкривати школи й виробляти загальні принципи освіти. Русова поєднувала українізацію з вимогою громадського виховання та навчання рідною мовою. На сторінках часопису "Вільна українська школа" вона наголошувала, що новий політичний устрій дає культурним діячам не лише права, а й величезні обов'язки перед народом. Йшлося вже не про захист окремого українського класу чи книжки, а про перебудову всієї освітньої системи — від початкової школи до вищої — на засадах сучасної європейської педагогіки.

Революційний вихор вимагав надзвичайних темпів роботи в умовах браку кадрів та фінансування. Працюючи у президії "Товариства шкільної освіти", Русова організовувала вчительські зїзди та опікувалася виданням підручників. Під її керівництвом департамент відкривав інструкторські курси, створював мережі "Просвіт" та дитячих садків. Русова стала одним із співзасновників Педагогічної Академії для підготовки вчителів українознавства та активно працювала над українізацією київського Фребелівського інституту, де була проректором українського відділення.

У мемуарах педагогиня з особливим теплом описує ці дні великих сподівань, коли вона, колишня ув'язнена царських тюрем, отримала державні повноваження. Вона згадує свої поїздки звільненою Україною:

> *Якою великою й щасливою здавалась тоді вся Україна! Мені довелось об'їхати її від білих крейдяних гір Вороніжчини до шумливих порогів Дніпра в Катеринославі. В тому самому Катеринославі, де я тринадцять місяців сиділа в тюрмі за якусь українську книжку, тепер я вільно з доручення державної влади читала по українськи заклик до українських шкіл — "згори до низу". Чудодійний переворот!*

Державотворча праця мала виховати нове покоління вільних громадян, але цей процес був перерваний наступом більшовицьких військ. Русова згадувала, як у січні 1918 року під час облоги Києва Центральна Рада та міністерство мусили залишити місто. Війна, евакуації й подальша поразка державності не дали завершити задумане. Проте кілька років практичної роботи залишили досвід української державної освіти — досвід, який пережив саму революцію й до якого наступні покоління могли повернутися.

Світло, що не згасає на чужині

Рішення залишити Україну далося Софії Русовій у віці шістдесяти п'яти років із глибоким болем і після тривалих вагань. Вона до останнього прагнула працювати на рідній землі, викладаючи в Кам'янець-Подільському університеті навіть після встановлення радянської окупації. Проте кінець 1921 року зруйнував будь-які сподівання на чесну працю. Знищення автономії університету, атмосфера доносів, тотальна брехня та примусові компроміси, під личиною яких провадилася русифікація, зробили її перебування там нестерпним. "*З большевиками я органічно не могла працювати*", — відверто писала вона згодом. До цього додалося гаряче прагнення вирвати з більшовицького пекла онуку Олю, уберегти її розум і серце від грубості та забезпечити їй справжнє національне виховання. Після двох невдалих спроб і арештів, темної грудневої ночі 1921 року Русова з онукою перетнули замерзлий Збруч.

Еміґрація стала для неї важким життєвим випробуванням, але вона не припинила громадської праці. Опинившись у Чехословаччині, Русова працювала в українських освітніх інституціях за кордоном, представляла українство на міжнародних конгресах і опікувалася дітьми та студентством. Вона дуже високо оцінювала допомогу Чехословаччини українській еміграції, наголошуючи, що саме завдяки підтримці чеського уряду українські наукові й освітні установи змогли продовжити роботу на чужині. Життєвий шлях Софії Русової завершився 5 лютого 1940 року в Празі.

Софію Русову поховали на Ольшанському цвинтарі в чеській столиці. На її гранітній плиті викарбувано шевченківські слова: "Раз добром нагляте серце в вік не прохолоне!". Її біографія дивним чином замикає головну тему цієї історії. Жінка зі шведсько-французького аристократичного роду, яка сама виросла поза українським мовним середовищем, свідомо обрала український шлях і присвятила життя тому, щоб для наступних поколінь такий вибір уже не залежав лише від випадкової зустрічі, окремої книжки чи кола однодумців. Вона прагнула створити середовище — насамперед школу, — у якому українська ідентичність могла б відтворюватися безперервно. Саме завдяки цьому благородному прагненню її особиста історія перетворюється на історію українського націєтворення. ■

> *Рідна мова у вихованні й освіті — то є найкращий інтимний провідник думок, почувань, вражень. От через що першою свідомою вимогою задля справедливого психологичного задоволення нації є вимога національної школи*

"Українські Мурахи": системність, народжена з хаосу війни

У лютому 2022 року життя українців зазнало радикального зламу. Серед них — і Сашко "Каліна", професійний фотограф, який до повномасштабного вторгнення опікувався естетикою кадру та власною кар'єрою в Україні й за кордоном. Раптово настав момент, коли об'єктив камери, як і творчі плани, довелося посунути на задній план. На їхнє місце прийшли логістичні карти та розрахункові таблиці, а кар'єрні пріоритети поступилися місцем порятунку людських життів.

Сашко — волонтер, представник громадської організації "Українські Мурахи". Її назва виникла з влучної метафори: коли ворог намагається зруйнувати твій мурашник, справжні мурахи не розбігаються в паніці, а починають спільно, піщинка за піщинкою, відбудовувати свою звичну систему життя.

У цій розмові наш герой розповідає, як зі стихійного руху групи близьких друзів за короткий час викристалізувалася ефективна інституція, якій вдалося трансформувати хаос перших днів повномасштабного вторгнення у зрілу, прозору структуру взаємодопомоги та солідарності.

— Для тих, хто вперше знайомиться з "Українськими Мурахами", розкажіть, із чого почалася історія вашої організації та які ключові проєкти ви реалізуєте сьогодні?

— Наш шлях розпочався в перший день повномасштабного вторгнення. Кілька друзів об'єдналися, щоби бути корисними там, де допомога була критично необхідною. Виїхавши з Києва на Закарпаття, ми випадково натрапили на закинутий готель, який роками не функціонував. Ми одразу орендували цю п'ятиповерхову будівлю за власні кошти і перетворили її на прихисток для біженців.

У перші тижні через цей прихисток пройшло кілька тисяч людей: ми забезпечували їх житлом, харчуванням і можливістю перепочити. Паралельно ми займалися евакуацією з гарячих точок — Києва, Бородянки, Бучі та Ірпеня, вивізши загалом майже 4,5 тисячі осіб. Одночасно ми допомагали українцям облаштуватися у Франції, Норвегії, США та інших країнах.

До середини літа 2022 року наша діяльність так масштабувалася, що виникла потреба в офіційному статусі. Ми зареєстрували громадську організацію, яка сьогодні працює за двома основними векторами: цивільним і військовим.

— Як саме виглядає ваша робота в цих двох напрямах?

— У цивільному секторі ми продовжуємо утримувати два прихистки, де постійно проживають орієнтовно 65 осіб — переважно жінки та діти. Це безпечне місце на Закарпатті, де люди забезпечені всім необхідним.

Проте нашим пріоритетом стали програми відновлення. Наразі їх чотири:

Для військовослужбовців у відпустці ми надаємо можливість тижневого відпочинку з родинами в комфортних умовах — лише відновлення.

Для родин загиблих героїв України: їхні дружини та діти отримують у нас фахову психологічну допомогу, відвідують термальні комплекси і знаходять підтримку в спільноті людей зі схожим досвідом. Для багатьох це стає точкою нового старту в житті.

Для ветеранів і колишніх полонених: ми зосереджуємося на всій родині, адже війна травмує не лише бійця, а і його близьких. Програма включає психологічну, психосоціальну та юридичну підтримку.

"Точка опори": проєкт для капеланів ЗСУ та їхніх сімей. Після створення офіційної капеланської служби 2023 року ми побачили, яке колосальне навантаження лягає на них, і вирішили підтримати цей напрям.

Щодо військового напряму, ми системно співпрацюємо з ГУР, Нацгвардією, прикордонниками і спецпідрозділами. За час роботи передали понад 300 автомобілів. Окрім того, ми маємо власне закрите виробництво технічних засобів для фронту, про яке свідомо не розголошуємо в соцмережах.

— Назва "Українські Мурахи" звучить дуже символічно. Як вона виникла?

— Це метафора, яка народилася у березні 2022 року. Тоді Україна нагадувала зруйнований мурашник: коли стається лихо, мурахи не розбігаються, а згуртовано починають відбудовувати свій дім. У піковий момент

наша команда налічувала приблизно 90 людей, які діяли як єдиний механізм у різних куточках країни.

Сьогодні ми вже вийшли на міжнародний рівень: у березні 2026 року офіційно зареєстрували у США неприбуткову організацію US ANTS ("Американські мурахи"), яка допомагає масштабувати наші проєкти.

— Ваша команда демонструє неймовірну згуртованість. Хто ці люди і що є вашим спільним фундаментом?

— Ядро команди — це майже двадцять осіб, більшість з них знали одне одного задовго до війни через спільні благодійні проєкти і церковну спільноту. Ми дуже різні: від айтівців і підприємців до кухарів і фотографів. Хоча багато хто з нас належить до євангельських церков, сьогодні в команді є і католики, і православні, і агностики. Нас об'єднують не конфесійні відмінності, а спільні цінності й беззаперечна довіра.

Для нас важливо робити все якісно. Якщо це відновлення — то в гідних умовах; якщо допомога — то адресна і справді потрібна. Найважче — коли через дефіцит фінансування доводиться закривати певні напрями, як це сталося з гуманітарною допомогою через складну логістику.

— Як ви фінансуєте таку масштабну діяльність, враховуючи відсутність грантової підтримки?

— Це наша особливість: ми фінансуємося за рахунок власного бізнесу, підтримки друзів і фандрейзингу. Ми не проти грантів, але не хочемо підлаштовувати свої ідеї під чужі умови. Спочатку виникає конкретний проєкт, а вже потім ми шукаємо для нього ресурси. Наразі ми відчуваємо гострий дефіцит коштів, але продовжуємо працювати, бо за кожним проєктом стоять живі люди та їхні долі.

> **За будь-яких обставин потрібно залишатися людяним. Але коли до твого дому приходять озброєні люди, коли під загрозою твоя дружина, діти і країна — ти зобов'язаний їх захистити**

— Ваша організація активно допомагає війську, зокрема виробництвом технічних засобів для фронту. Чи не виникає тут внутрішнього конфлікту з християнською мораллю, яка базується на заповіді "не вбий"?

— Це непросте запитання, на яке важко відповісти суто канонічно. Проте історія людства, як і біблійні тексти, свідчить: війни супроводжували людей майже завжди, а мирні періоди були радше винятком. В історії Ізраїлю ми бачимо постійну боротьбу за існування й оборону своєї землі.

Мій особистий погляд такий: за будь-яких обставин потрібно залишатися людяним. Але коли до твого дому приходять озброєні люди, коли під загрозою твоя дружина, діти і країна — ти зобов'язаний їх захистити. Коли війна приходить на твоє подвір'я, відповідальність і любов до ближнього набувають нового змісту. У нашій команді багато тих, хто пережив окупацію, полон або втратив майно. Для них це не теорія, а болючий життєвий досвід.

— Який із напрямів вашої діяльності виявився психологічно найважчим?

— Психологічно важко скрізь. Допомога військовим — це наш обов'язок: якщо ти не на фронті, ти маєш працювати для тих, хто там. Проте цивільний напрям виснажує не менше. Від 24 лютого 2022 року ми працюємо фактично без вихідних.

Для мене як засновника найбільший стрес — це постійний пошук ресурсів. Ми не бізнес зі стабільним фінансуванням, у нас немає штатних працівників із великими зарплатами — лише символічна підтримка для окремих людей. Щодня треба думати, як оплатити оренду, логістику й організаційні витрати.

Люди часто бачать лише суму збору на авто, але не замислюються над "невидимими" витратами: пальне, ремонт, оформлення документів, харчування волонтерів, які женуть машину на фронт. Це марафон, який триває 24/7.

— Хто сьогодні є вашим основним донором? Чи залучаєте ви публічних людей або великий бізнес?

— На початку повномасштабного вторгнення нас потужно підтримували з-за кордону, особливо зі США, де ми маємо хороші контакти. Перші витрати ми взагалі покривали власними коштами, просто "скинувшись" на оренду готелю для переселенців.

З часом західна підтримка зменшилася, натомість зросла довіра всередині України. Сьогодні наш фундамент — це члени команди, друзі й українські підприємці. Ми не маємо такої впізнаваності, як великі фонди, тому для нас критично важливою є репутація та довготривалі партнерські відносини.

Цікавим відкриттям стала Чехія. Чехи дуже добре розуміють українців, бо їхня власна історія також знає досвід окупації та боротьби за свободу. Ми спілкуємося з ними навіть без ідеального знання мов — на рівні спільних цінностей і завдань.

> **Чехи дуже добре розуміють українців, бо їхня власна історія також знає досвід окупації**

Щодо бізнесу, то в Україні ще немає розвиненої культури пільг для меценатів, тому компанії керуються власною соціальною відповідальністю. Ми працюємо офіційно: договори, звіти, чеки. Це гарантує донору, що кошти підуть саме на ті потреби, на які він їх надав.

— Що допомагає вашій команді триматися разом уже понад чотири роки?

— Наша головна мотивація не змінилася: зробити все для перемоги. "Ти або у війську, або для війська" — ця фраза стала для нас визначальною. Ми насамперед друзі, і це допомагає долати конфлікти. Хоча волонтерська спільнота загалом зараз скорочується через втому та мобілізацію, ми тримаємо стрій. Нас тримає не зарплата, а бажання допомогти вдові, дитині чи бійцю.

— Чи є історія, яка стала для вас символом цієї війни?

— Таких історій багато. Одна з них стала символічною для нашої команди й визначила розвиток кількох напрямів роботи. На початку повномасштабного вторгнення 24-й окремій механізованій бригаді критично бракувало спецтранспорту для перевезення тіл полеглих захисників — масш-

таби втрат тоді були катастрофічними. Нам вдалося знайти мецената, завдяки якому ми придбали в Німеччині рефрижератор на базі Mercedes-Benz. Ми пригнали його в Україну й особисто доставили до пункту дислокації бригади у Яворові.

Під час передачі авто ми запитали командира про нашого близького друга Сашу, який служив у цьому підрозділі. Нас запевнили, що з ним усе гаразд. Проте не минуло й пів години після нашого виїзду з частини, як зателефонувала дружина Саші, Світлана, і повідомила: він зник безвісти. Згодом підтвердилося найстрашніше — Саша загинув. Сталося так, що саме той рефрижератор, який ми щойно передали, став транспортом для повернення нашого друга додому.

Ця історія мала два важливі продовження: під час тієї зустрічі в Яворові командир згадав про гостру потребу в павербанках. Саме цей запит підштовхнув нас до створення власного виробництва потужних зарядних станцій. А дружина загиблого Саші, Світлана, разом із маленьким сином оселилася в нашому прихистку. Сьогодні вона є активною частиною нашої команди й допомагає іншим сім'ям, які втратили рідних на війні.

— Що наостанок ви б хотіли сказати нашим читачам?

— Світ змінився, і зло не зупиниться саме собою. Чекати, що проблема вирішиться без вашої участі — небезпечна ілюзія. Не обов'язково кожному брати до рук зброю, але кожен може бути корисним. Можна підтримати професією, невеликим донатом або просто часом: допомогти перегнати авто чи відремонтувати техніку.

Ми маємо безліч проєктів — від зарядних станцій для фронту до збору дітей військових до школи чи різдвяних подарунків. Іноді звичайні теплі шкарпетки чи солодощі стають для людини важливим знаком того, що про неї пам'ятають. Будуючи своє життя, не забувайте дивитися довкола й підтримувати тих, кому зараз найважче.

Від редакції

"Українські Мурахи" — одна з тих ініціатив, роботу яких ми знаємо не лише з цієї розмови, а й на практиці. Їхня допомога працює там, де вона справді потрібна — швидко, практично й без зайвого шуму. Якщо ви хочете підтримати їхню діяльність або один із конкретних проєктів, це можна зробити на сторінці:
uaants.com/support

Я не розумію Польщі — і не впевнений, що вона сама себе розуміє

Норвезький військовий аналітик Ганс Петтер Мідттун (Hans Petter Midttun), колишній аташе з питань оборони Норвегії в Україні та член правління Українського інституту морського права і безпеки, в одній із соцмереж опублікував емоційний допис про ставлення поляків до українців, зізнавшись, що його глибоко тривожить те, що він побачив і пережив під час поїздки через Польщу. Публікуємо цей його допис в перекладі українською.

У неділю я перетнув польський кордон у Перемишлі, щоб сісти на потяг до Києва. Я простояв у черзі перед посадкою дві з половиною години. Багато людей чекали до чотирьох годин. Потяг вирушив із запізненням на 90 хвилин, оскільки документи приблизно 500–600 пасажирів перевіряли лише троє прикордонників — і до роботи вони приступили із запізненням. Пасажири, переважно українці, стояли просто неба, без захисту від негоди, користуючись двома мобільними туалетами, призначеними для масових заходів. У якийсь момент ситуація стала справді напруженою: люди нервували й боялися, що не встигнуть на потяг.

Українська залізниця не залишає своїх громадян. Тому потяг затримали.

Цей процес — ганьба і приклад того, як багато поляків ставляться до українців. Їхній добробут не є пріоритетом. Через чотири з половиною роки після початку війни, кінця якій не видно, тимчасові рішення більше не є прийнятними. Як і ксенофобія.

Я не розумію Польщі — і не впевнений, що вона сама себе розуміє.

Можливо, точнішим визначенням буде "стратегічна амбівалентність". Вона хоче бути європейською, водночас затято відстоюючи суверенітет перед Брюсселем. Вона є однією з найсильніших прихильниць України, але дедалі охочіше кидає виклик Києву у питаннях торгівлі, історії та біженців. Вона визнає, що Україна захищає Польщу, але водночас готова підривати її економіку й політично обумовлювати її членство в ЄС і НАТО. Вона, мабуть, є найсильнішим європейським союзником Америки, водночас розбудовуючи європейські оборонні спроможності на тлі дедалі меншої надійності Вашингтона. Вона обирає проєвропейського прем'єр-міністра, а потім обирає антиєвропейського президента. Вона хоче бачити Німеччину сильнішою у протистоянні Росії, водночас остерігаючись німецького домінування. Вона хоче очолювати регіон, але свариться з партнерами, які їй для цього потрібні. Вона обмежує міграцію, водночас значною мірою залежачи від української робочої сили.

Польща також розколота сама в собі: схід, село, старше населення, більш католицьке й праве — проти заходу, міст, молоді, більш світського та ліберального суспільства. І кожна зі сторін переконана, що саме вона є справжньою Польщею.

Ці суперечності — щось більше, ніж просто опортунізм. Польща намагається позбутися залежності від будь-якої великої сили — Росії, Німеччини, Франції, Брюсселя і навіть Сполучених Штатів. Вона хоче мати безпеку, яку дають союзи та інтеграція, зберігаючи водночас свободу дій, властиву повністю суверенній державі. Для держави середнього масштабу ці амбіції вступають у суперечність.

Вони також породжують націоналізм і ксенофобію. Польське суспільство дедалі більше поляризується навколо питання України, а антиукраїнська ворожість справді посилюється. За даними польської поліції, у першій половині 2026 року було зареєстровано 180 підозрюваних випадків злочинів на ґрунті ненависті проти українців — приблизно на 30% більше, ніж за аналогічний період 2025 року. І водночас — знову ця суперечність — поляки виходять на марші проти тієї самої ворожості, яку підживлює їхня політика.

Маючи багато польських друзів і вітаючи польське лідерство, я щиро засмучений тим, що бачу і з чим стикаюся. Антиукраїнська ворожість кидає тінь на Польщу саме в той момент, коли більша частина Європи дивиться на Україну із захопленням і повагою. ■

Hans Petter Midttun 11.8.2026

Контактне місце Інтеграційного центру при Магістраті Праги:

інтеграція починається з розуміння того, як працює місто

Прага давно вважається мегаполісом і місцем комфортного проживання для іноземців. Сьогодні столиця Чехії є мультикультурним міським середовищем, де щодня зустрічаються люди різного походження, мов, культур та життєвого досвіду. Окрім культурного різноманіття, це також і нові виклики для державних і публічних установ. Щодня вони працюють із людьми, які можуть недостатньо знати чеську мову, не бути знайомими з чеською адміністративною системою або просто не розуміти, до якої установи необхідно звернутися зі своєю ситуацією. Для самого іноземця така система також не завжди є зрозумілою. До якого відділу звернутися? Які документи необхідні? Чи потрібно попередньо записуватися? Хто відповідає за конкретне питання? Що робити, якщо проблема стосується одразу кількох установ? Як зрозуміти інформацію, якщо вона доступна лише чеською мовою? Саме на перетині цих двох потреб — іноземця, який прагне зрозуміти систему, та публічної установи, якій потрібно ефективно комунікувати з іноземними клієнтами, — працює Контактне місце Інтеграційного центру при Магістраті Праги (КМ ICP MHMP).

Це спільний проєкт Integrační centrum Praha (ICP) та Magistrátu hlavního města Prahy (MHMP), який працює безпосередньо в будівлі Магістрату.

Проєкт КМ ICP MHMP ведеться під управлінням Вікторії Маторіної, керівниці та методистки проєкту. Її робота зосереджена на розвитку проєкту, координації його діяльності, співпраці з окремими підрозділами Магістрату та партнерами, а також на розвитку системи підтримки іноземців у взаємодії з публічними установами. Його завдання значно ширше, ніж просто допомога в подоланні мовного бар'єру. Контактне місце допомагає людині зорієнтуватися в системі, зрозуміти адміністративний процес, знайти відповідний відділ або установу та, за необхідності, отримати мовну підтримку.

Коли говорять про інтеграцію іноземців, найчастіше згадують вивчення чеської мови, роботу, освіту або знайомство з чеською культурою. Однак інтеграція має ще один, дуже практичний вимір — здатність людини користуватися системою, у якій вона живе.

Можна знати чеські слова, але не знати, до якого органу звернутися. Можна працювати та жити в Празі роками, але вперше зіткнутися з адміністративною процедурою, яку раніше ніколи не проходив. Можна мати необхідні документи, але не розуміти, який із них потрібно подати та в якій формі.

Саме такі повсякденні ситуації часто визначають, наскільки людина відчуває себе впевненою у новому суспільстві. Тому доступність публічних послуг і зрозуміла комунікація з установами є важливою частиною інтеграції.

Контактне місце як точка першого звернення

Послугами Контактного місця інтеграційного центру Магістрату міста Праги можуть користуватися іноземці незалежно від країни їхнього походження та статусу перебування. Контактне місце відкрите для громадян третіх країн, громадян країн Європейського Союзу, Європейської економічної зони та Швейцарської Конфедерації, які є відвідувачами MHMP та потребують інформаційної, мовної або іншої допомоги під час взаємодії з міською адміністрацією.

Основний принцип роботи Контактного місця простий: *іноземцю не потрібно заздалегідь знати, до якої саме установи звертатися. Достатньо прийти сюди й запитати, з чого почати.* Це важлива відмінність від ситуації, коли людина повинна самостійно визначити компетентний орган ще до отримання будь-якої допомоги. На практиці клієнт може прийти з питанням щодо адміністративної процедури, документів, освіти, охорони здоров'я, транспорту, страхування, нострифікації диплома або іншої життєвої ситуації.

Не всі ці питання належать безпосередньо до компетенції Магістрату. Але саме в цьому і полягає одна з функцій Контактного місця: допомогти визначити, хто може вирішити конкретне питання.

Якщо працівник може допомогти безпосередньо — він це робить. Якщо питання належить до компетенції іншого відділу Магістрату — клієнту допомагають зорієнтуватися. Якщо його потрібно вирішувати в іншій установі — працівник допомагає визначити відповідну установу та подальший порядок дій.

Від перекладу — до міжкультурної комунікації

Одним із найбільш помітних напрямів роботи Контактного місця Інтеграційного центру є мовна підтримка.

Однак міжкультурна робота — це не лише механічний переклад слів з однієї мови на іншу. Державна адміністрація працює з процедурами, правилами та документами, які можуть бути незвичними для людини, що приїхала з іншої країни.

Тому іноді важливо не лише перекласти інформацію, а й допомогти людині зрозуміти контекст комунікації та правильно зорієнтуватися у своїх подальших діях. Працівники Контактного місця надають асистенцію та усний переклад у приміщенні Магістрату. Допомога доступна чеською, українською, англійською та російською мовами.

У разі потреби проєкт також передбачає супровід та усний переклад за межами Магістрату — наприклад, під час звернення до медичних, освітніх, страхових або інших публічних установ.

Три сторони однієї комунікації

Роботу КМ ICP MHMP можна розглядати як взаємодію трьох середовищ: іноземці / публічні установи / некомерційний сектор.

Кожна з цих сторін має свою роль.

Іноземцю необхідно отримати зрозумілу інформацію та доступ до послуги. Публічній установі необхідно ефективно виконати свої повноваження та комунікувати з клієнтом. Некомерційний сектор може надавати спеціалізовану допомогу в тих сферах, які виходять за межі компетенції конкретної установи.

КМ ICP MHMP допомагає вибудовувати зв'язок між іноземцями, публічними установами та некомерційним сектором. Це особливо важливо у складних ситуаціях, коли одна життєва проблема може стосуватися одразу кількох систем. Контактне місце допомагає не лише іноземцям краще зрозуміти адміністративний процес, а й самим установам — ефективніше комунікувати з людьми, які ще не впевнено орієнтуються в чеській мові та системі публічних послуг.

Магістрат як простір, відкритий для іноземців

Присутність міжкультурного працівника безпосередньо в будівлі Магістрату має ще один важливий аспект. Це означає, що процес інтеграції відбувається не десь окремо від міської адміністрації, а в самому просторі, де мешканці міста щодня користуються публічними послугами.

Це важливо і з культурного погляду. Інтеграція передбачає не лише адаптацію новоприбулих до нового середовища. Сама міська адміністрація також має пристосовувати свої підходи до реалій багатомовного та багатокультурного міста.

Йдеться про розвиток ефективніших способів комунікації, краще розуміння потреб різних груп населення та створення практичних інструментів, які роблять міські послуги доступнішими для всіх.

Що КМ ІСР МНМР не робить

Для розуміння ролі Контактного місця важливо також чітко визначити його межі. КМ ІСР МНМР не приймає рішення замість державних органів, не замінює спеціалізованих працівників Магістрату та не є комерційним посередником. Його завдання — допомогти людині зрозуміти систему, комунікувати з установою, визначити компетентний орган та зробити наступний крок.

Цей принцип важливий і з точки зору самостійності іноземця. Мета не полягає в тому, щоб хтось постійно вирішував усі питання за клієнта. Навпаки — якісна допомога має поступово збільшувати здатність людини самостійно орієнтуватися у чеському суспільстві та користуватися його інституціями.

Коли варто звернутися до Контактного місця

До КМ ІСР МНМР можна прийти тоді, коли ви не впевнені, з чого почати або куди саме звертатися зі своєю ситуацією. Це може бути питання, пов'язане з документами, школою чи дитячим садком, лікарем, медичним страхуванням, транспортом, житлом, адміністративною процедурою або комунікацією з працівниками установи.

Важливо, що не обов'язково заздалегідь знати, який саме орган має вирішити вашу справу. Достатньо описати свою ситуацію — працівники допоможуть зорієнтуватися, пояснять можливий порядок дій і, за потреби, скерують до відповідної установи або організації.

Що вас чекає на місці

Працівники Контактного місця можуть надати базову консультацію, допомогти з орієнтацією в адміністративній процедурі, пояснити зміст інформації чеською мовою або надати мовну підтримку під час комунікації з установою.

Якщо питання неможливо вирішити безпосередньо на місці, клієнту допоможуть зрозуміти, який наступний крок є найбільш доречним. Мета такої допомоги — не замінити установи чи вирішувати всі справи замість людини, а зробити систему зрозумілішою і допомогти іноземцю поступово діяти самостійніше.

Безкоштовна допомога та офіційні процедури

Послуги КМ ІСР МНМР для клієнтів є безкоштовними. Водночас деякі державні процедури можуть передбачати офіційні адміністративні платежі. Такі платежі не є оплатою послуг Контактного місця.

КМ ІСР МНМР не працює як комерційний посередник і не направляє клієнтів до комерційних посередників для отримання платних послуг. Його завдання — допомогти людині зрозуміти офіційний маршрут, компетентну установу та подальший порядок дій. ■

Практична інформація
Контактне місце ІСР при Магістраті Праги працює у Шкодовому палаці:
Škodův palác
Charvátova 41/6, Praha 1
віконце / кабінет № 58, перший поверх

Години роботи:
Понеділок: 8:00–18:00
Вівторок: 8:00–16:00
Середа: 8:00–18:00
Четвер: 8:00–16:00
П'ятниця: телефоном або електронною поштою.

Інформація надається чеською, українською, англійською та російською мовами.

Контакти:
Тел.: +420 236 005 883, +420 727 828 602
E-mail: info.praha@icpraha.com

Більше інформації можна знайти на сайтах:
www.icpraha.com
www.metropolevsech.eu

PRAHA PRAGUE PRAGA PRAG
Projekt je realizován s finanční podporou hl. m. Prahy
Integrační Centrum Praha

- Ви іноземець, живете в Празі і вам потрібна допомога?
- Ви не розмовляєте чеською і вам необхідно вирішити питання в мерії міста Праги або в іншій державній установі?
- Вас чекає прийом у лікаря, у школі чи в дитячому садку, і вам потрібен супровід перекладача?

Зверніться до Контактного пункту для іноземців (КМ ІСР МНМР)

Ми полегшимо вам процес спілкування під час звернення до державних установ і допоможемо розібратися у щоденних справах.

Які послуги ми пропонуємо:

- Асистенція та переклад у приміщеннях мерії міста Праги (МНМР).
- Надання базових консультацій.
- У разі потреби супровід і переклад за межами мерії (наприклад, до шкіл, медичних закладів або інших державних установ).

ВСІ ПОСЛУГИ НАДАЮТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО

МИ ГОВОРИМО: чеською, українською, англійською та російською

Де нас знайти?

ŠKODŮV PALÁC

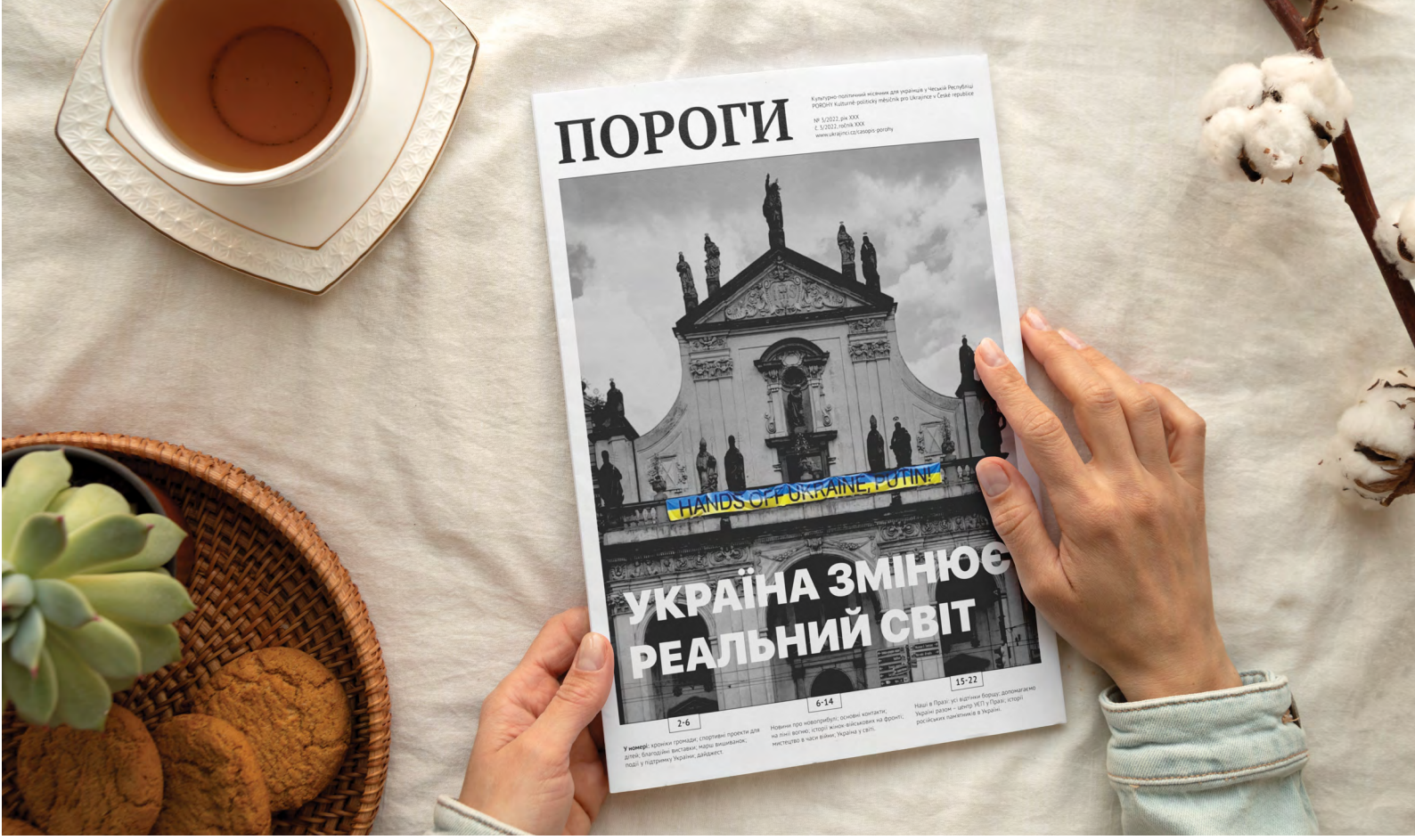
Charvátova 41/6,
110 00 Praha 1
Віконечко (кабінет)
№ 58 (перший поверх)

Понеділок:	8.00 – 18.00
Вівторок:	8.00 – 16.00
Середа:	8.00 – 18.00
Четвер:	8.00 – 16.00
П'ятниця:	телефоном або електронною поштою

КОНТАКТ:

Тел.: +420 236 005 883 (Пн – Чт), +420 727 828 602
E-mail: info.praha@icpraha.com

Детальна інформація щодо інтеграції іноземців у Празі:
metropolevsech.eu, www.icpraha.com

Посилання на часопис

ПЕРЕДПЛАТА МІСЯЧНИКА "ПОРОГИ" ВСЬОГО ЗА 700 CZK / РІК РАЗОМ З ПОШТОВОЮ ПЕРЕСИЛКОЮ

QR Platba

Замовити часопис можна так:
вислати кошти на рахунок: **1925774379/0800**
і повідомити редакцію про оплату та адресу замовника.

Інформація: editorial@porohy.cz
або на: **porohy.cz** чи **ukrajinci.cz**

СЕРТИФІКАТ

на річну підписку журналу

ПОРОГИ

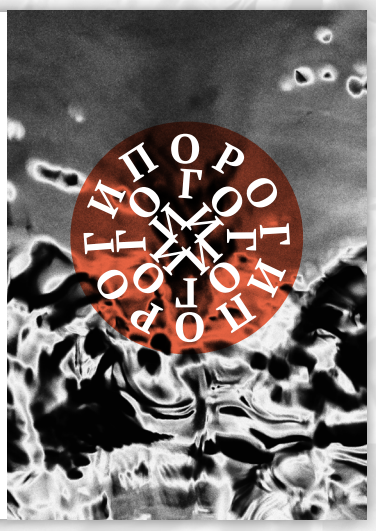
Культурно-політичний місячник для українців у Чеській Республіці

На ім'я

ЯК АКТИВУВАТИ ПІДПИСКУ:

- Надішліть лист на електронну адресу: editorial@porohy.cz →
- Вкажіть своє **ім'я, прізвище** та **адресу для доставки.**

porohyjournal
PorohyJournal

Як отримати подарунковий сертифікат

1. Замовте сертифікат
- Напишіть нам на **editorial@porohy.cz** або
- в діректі @porohyjournal (Instagram /Facebook).

2. Отримайте сертифікат
- Ми надішлемо вам електронну або друковану версію сертифіката (на вибір).

3. Активація підписки
Власник активує його листом на **editorial@porohy.cz** із темою **"Активація сертифіката Пороги"**, зазначивши: ім'я, прізвище адресу доставки журналу

Готово! Журнал приходитиме поштою протягом року.